

## PLANTES D'ALTAFULLA (5)

*Maria Noguera Figueras*

En el refranyer popular hi trobem moltíssimes referències a unes de les plantes que tractem en aquest article, de fet potser eren de les més emprades en la vida quotidiana i per això servien d'exemple, de comparació amb les coses que passaven dia a dia, de resposta sorneguera la majoria de vegades.

En referència a la farigola hem trobat:

No deixar criar farigola en un camí – per indicar que s'hi transita molt.  
Sopes de farigola i parts de rosari – és el que toca fer a una persona vella.  
Terra de farigola, terra de poc pa.

L'altra planta que té nombroses comparacions és la figuera:

Això són figues d'un altre paner – canviem de concepte de discussió.  
Com ara plouen figues – no creure el que un altre assegura.  
Fer figa – perdre les energies  
Fer la figa – gest d'escarni posant el dit gros entre l'index i el mig tancant el puny.

Mig figa mig raïm – estat d'indecisió, no trobar-se bé.

Pesar figues – endormiscar-se

Figues i sermons, passat Pasqua no són bons

Cada cosa al seu temps, com les figues a l'agost.

Figues i vi, mort de camí; figues i aigua, mort en l'aire.

Sembrar una figuera – caure de cap.

Estar a la figuera – estar distret

Per sant Miquel, les figues són mel.

I és bonica la indicació per trobar els fruits saborosos:

La figa per ser madura

Ha de tenir tres senyals:

Clivellada, secallona

I picada de pardals.



Flor



Fruit

**Farigola** (*Thymus vulgaris* L.)

**Família** de les labiades

**Nom local:** Farigola

**Sinònims:** Timó, timonet, frígola

**Castellà:** Tomillo

**Localització:** Es troba a les zones seques i assolellades, moltes vegades junt amb el romaní i l'espígol.

**Descripció:** Petita mata que no acostuma a passar del pam d'alçària. Molt ramificada amb tiges llenyoses, petites fulles linears i flors rosades o blanques agrupades en inflorescències al cap de munt de les tiges. El fruit forma tres capsuletes triangulars. És planta molt aromàtica rica amb timol.

**Aplicacions:** És una de les plantes remeieres per excel·lència. Antisèptica, les ferides i nafres milloren considerablement en ser rentades amb aigua de farigola suavitzant al mateix temps el mal o la coïssor. Antiespasmòdica, ajuda en les afeccions de l'aparell respiratori modificant les secrecions i la tos convulsiva indicada en casos de faringitis, laringitis i grip. Incideix sobre la circulació sanguínia i ajuda a cremar greix i provoca l'orina, la menstruació i el part. Una tassa d'infusió de farigola ajuda a la digestió i a calmar espasmes nerviosos, diarrees i gastritis. Afegir oli essencial de farigola, o bé una infusió concentrada, al bany té efectes tonificants. Els usos culinaris són de sobres coneguts: sopes de farigola (bullides o escaldades), per donar sabor i perfum als plats de carn o de peix, i també a les olives en posar-les en aigua amb sal.

**Curiositats:** És planta originària de la zona occidental de la Mediterrània. A les illes Balears només es troba a Eivissa. És creença popular que la farigola collida el divendres sant no perd la fulla i per tant té més propietats (cosa possiblement certa ja que és en lluna plena). En el llenguatge de les flors significa constància, força, coratge, activitat.



**Farigola borda** (*Coris monspeliensis* L. Subsp. Fontqueri Masclans)

**Família** de les primulàcies

**Nom local:** Farigola mascle

**Sinònims:** Farigola mascle, pinzell, pinell, herba flatera.

**Castellà:** Consuelda de peñas, hierba pincel, hierba de las úlceras, hierba soldadora, tomillo morisco.

**Localització:** En llocs secs i assolellats, sovint entre roques.

**Descripció:** És una mateta que no sol tenir més de 20 cm d'alçada. Té fulles linears, dures, que recorden les dels brucs; flors rosades reunides en espigues molt denses. El calze és ornamentat per dues rengleres de dents i es manté tancat un cop marcida la corol·la.

**Aplicacions:** És diürètica, emprada en algunes comarques contra el mal de pedra. S'ha utilitzat contra la sífilis. La rel s'ha usat com a vomitiu.



**Figuera** (*Ficus carica* L.)

**Família** de les moràcies

**Nom local:** Figuera

**Sinònims:** Figuer, figuera de cristià. La silvestre: figuera borda, cabrafiguera

**Castellà:** Higuera. La silvestre: cabrahiguera, cabrahigo, higuera brava, higuera de chasco.

**Localització:** Normalment és un arbre conreat que prefereix terrenys calcaris i argilosos encara que, la figuera borda la trobem en terrenys pedregosos i per disseminació de les llavors a través dels ocells, creix espontàniament en escletxes de murs vells i no és estrany de veure'n dalt d'un campanar o d'un casalot. És un arbre que no resisteix les baixes temperatures.

**Descripció:** Arbre de dos a cinc metres d'alçada, amb tronc gruixut, grisenc i fusta lleugera. Té les fulles caduques, grans, palmado-lobulades, rasposes, amb un làtex lletós. Les flors són dins un receptacle piriforme i necessiten ser pol·linitzades per insectes amb pol·len procedent de figueres silvestres. El fruit és un tipus d'infrutiscència anomenat siconi que correspon a la figa. N'hi ha moltes varietats: blanca, negra, coll de dama, bordissot, cendrosa, gavatxona, de la goteta de mel,....

**Aplicacions:** Des de molt antic s'han conegut les virtuts de les figues per a reblanir la tos; els egipcis ja les utilitzaven com a laxants; bullides en llet serveixen per a les inflamacions de les genives i de la gola. El làtex aplicat a les berrugues les fa desaparèixer. Tothom coneix el valor alimentari de les figues, tant les fresques com les assecades al sol o al forn, o en melmelada.

**Curiositats:** Hi ha creença popular que fent una determinada cerimònia amb una branca de figuera borda es pot curar l'hèrnia infantil. En el llenguatge de les flors té el significat de penúria.



**Figuera de moro** (*Opuntia ficus-indica*.)

**Família** de les cactàcies

**Nom local:** Figuera de moro, figuera de punxa.

**Sinònims:** Figuera de pala, figuera de pic, figuera d'Índia, nopal, figuera de punxa, figuerassa.

**Castellà:** Chumbera, nopal, higuera de tuna, higuera de Indias.

**Localització:** Marges assolellats.

**Descripció:** Planta formada per pales molt carneses, de forma oblonga i cobertes de punxes, que no són altra cosa que la tija aplanada. Les veritables fulles surten a les pales tendres i són substituïdes per les punxes. Les flors neixen a les vores de les pales i els fruits tenen una forma oval, amb una coroneta que queda allà on hi havia els sèpals i els pètals, tots coberts també de petites espines. El fruit pot ser de color vermellós o ataronjat, amb un gust dolç bastant insuls, amb moltes llavors que omplen tota la polpa. Es reproduïx fàcilment de qualsevol tros de pala.

**Aplicacions:** Els fruits són astringents, si són figues de color vermellós tenyeixen l'orina. Les pales obertes pel mig i escalfades al foc es posen com a cataplasma sobre zones inflamades, i posant-hi una mica de sucre són molt efectives contra l'erisipela. Tant els fruits com les pales són bones

per a reblanir la tos. A Malta se n'obtenen molts productes derivats, des de licor fins a cremes de bellesa. A Mallorca, les pales han servit com a base important de l'alimentació dels porcs negres. A Canàries i a Amèrica Central s'utilitzaven per a la cria de la “cotxinilla” de la qual se'n treia una preuada tintura vermella.

**Curiositats:** És planta originària d'Amèrica. En el llenguatge de les flors significa exercici.



**Flor de Sant Joan** (*Helichrysum stoechas*.)

**Família** de les compostes

**Nom local:** Flor de Sant Joan

**Sinònims:** Sempreviva, maçanella, manzanilla borda, caçanella, flor de corpus, flor de Santa Llúcia, ramell de Sant Ponç, perpètua de muntanya.

**Castellà:** Siempreviva, perpetua, manzanilla bastarda, inmortal, manzanilla de pastor.

**Localització:** En zones seques i esclarissades, camps erms, vores de bosc, vores de platja.

**Descripció:** Herba de ramosa amb tiges d'uns 20 o 40 cm d'alçada, fulles linears de color gris-blanc, cabeçoles en corimbe d'un groc daurat, tenen un tacte de flor seca i una olor molt forta. Floreix del maig al setembre.

**Aplicacions:** Presa en infusió té propietats expectorants i febrífugues. A les cases de camp se'n penjaven rams per atraure les mosques i així no molestaven les persones ni el bestiar.

**Curiositats:** En el llenguatge de les flors significa "et declaro la guerra".



**Fonoll** (*Foeniculum vulgare*.)

**Família** de les umbelíferes

**Nom local:** Fonoll

**Sinònims:** Fenoll, fonollera.

**Castellà:** Hinojo

**Localització:** Vores de camins i marges, terrenys erms, secs i assolellats.

**Descripció:** Planta umbel·lífera d'un metre i mig d'alçada o més, té el tronc dret, estriat i ramós. Les fulles molt dividides, filiformes i llargues formen una roseta a la base, mentre que les que hi ha al llarg de la tija moltes vegades queden reduïdes a una llengüeta que l'envolta. Les flors grogues estan reunides en umbel·les i el fruit és allargat, d'uns 4 mm, amb estries, el qual té gust d'anís. Floreix durant tot l'estiu.

**Aplicacions:** Té propietats carminatives, que ajuden a eliminar gasos de l'estómac, diürètica, vermífuga, relaxant de la tos i fent gargarismes va bé per la gola irritada. Instil·lar unes gotes d'infusió als ulls els neteja i desinfecta. Amb les fulles bullides es poden fer cataplasmes per aplicar sobre el pit en cas de refredats forts o sobre abscessos per ajudar-los a supurar. Les fulles tendres poden menjar-se en amanida. Les tiges i fruits són emprats a la cuina com a condiment, també per macerar les olives.

**Curiositats:** És una planta mediterrània utilitzada ja pels antics egipcis i grecs. A l'Edat Mitja els monjos benedictins la van estendre per Europa i a través d'Espanya va arribar a Amèrica. En el llenguatge de les flors significa força.



**Fonoll marí** (*Crithmum maritimum*.)

**Família** de les umbelíferes

**Nom local:** Fonoll marí

**Sinònims:** Fenoll marí, fenosa marina, julivert de mar, cresta marina, rapa marina.

**Castellà:** Hinojo marino, perejil de mar.

**Localització:** A les roques de la vora del mar.

**Descripció:** Mata que pot arribar al mig metre d'alçada, amb tiges herbàcies però gruixudes, de color glauc, amb fines estries; les fulles neixen envoltant la tija i són també gruixudes i glauques, amb el limbe dividit en grups de tres folíols. Les flors formen umbel·les amb 10 o 20 radis, de color blanc o verd-grogós. Floreix a partir de finals d'agost. Els fruits són ovoides, amb estries, d'uns 5 mm de llargada.

**Aplicacions:** Té propietats antiescorbútiques i per això era molt utilitzada pels antics navegants en llargues travessies. És diürètica. Macerada en vinagre és emprada en amanides i té un sabor especial.



**Frare de romaní** (*Orobanche latisquama* Batt.)

**Família** de les orobancàcies

**Nom local:** Flare

**Sinònims:** Bec de corb, dits de frare, estopissot de gos, pa de corb, frare.

**Castellà:** Orobanca.

**Localització:** A la zona de muntanya, per Sant Antoni i els turons on hi ha romaní.

**Descripció:** Planta herbàcia paràsita de 20 a 40 cm d'alçada. Com a paràsit té les arrels transformades per alimentar-se directament de l'hoste, les fulles reduïdes a esquames i la tija molt curta; sovint es ramifica des de la base. Les flors blanquinoses amb nervadures purpúries formen espiga. Floreix a l'estiu. Viu sobre l'arrel del romaní i les estepes.

**Curiositats:** És una planta endèmica de l'est de la Península Ibèrica i de les Illes Balears, és a dir, no es troba a la resta de la Península.



**Freixe de fulla petita** (*Fraxinus oxycarpa*, Wildenow)

**Família** de les oleàcies

**Nom local:** Freixe

**Sinònims:** Freix, fleix, freixera, arbre ver, estanca-sang.

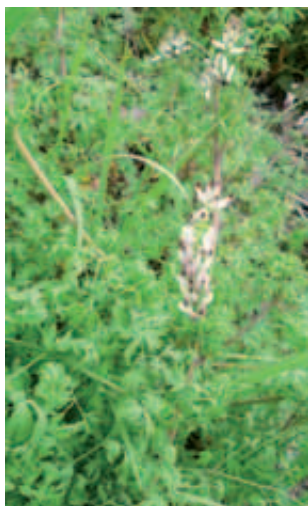
**Castellà:** fresno, frágino.

**Localització:** És arbre de ribera, necessita humitat i per tant el trobem a les ribes del riu Gaià.

**Descripció:** Arbre de força alçada, tronc dret, escorça d'un verd grisós, llisa però que es clivella en fer-se vell, de fulla caduca. Les fulles són oposades, compostes amb folíols sense pecíol, el·líptics, de punta allargada i marge finament dentat. Les flors no tenen calze ni corol·la i apareixen durant l'abril i maig, abans que les fulles. Els fruits en forma de sàmara, és a dir amb una membrana en forma d'ala que facilita la seva dispersió, disseminen la llavor l'any següent a la fructificació.

**Aplicacions:** En medicina és utilitzat com a laxant i febrífug. En tisana i en ungüent s'usa contra l'artritis i el reuma. En ebenisteria és molt apreciada la fusta pel color, resistència i flexibilitat. A pagès els mànecs bons de les eines, aixades, destrals, etc., eren de freixe.

**Curiositats:** Segons tradició es creu que sota els freixes no hi ha serps ni animals verinosos ja que components de les fulles els allunyen. En el món de la bruixeria la vara de freixe era la que servia per a foragitar les bruixes, no tenien efecte els cops si es donaven amb vares de pi, avellaner o altra llenya. En el llenguatge de les flors significa obediència.



Fumària capreolata



Fumària officinalis L

**Fumaterra** (Fumaria officinalis L. – Fumaria capreolata)

**Família** de les fumaràcies. (Hi ha algun autor que les inclou en les papaveràcies)

**Nom local:** Ballarins

**Sinònims:** Fumusterra, fumdeterra, herba de fum, herba del innocents, colomina, coll de colom, gallerets, peuets de Nostre Senyor, julivert bord.

**Castellà:** Fumaria, palomilla, zapatitos, pañalitos del Niño Jesús, gitavnillas, hierba del conejo.

**Localització:** A les vores dels camins, vores de sembrats.

**Descripció:** Herba anual de dos pams d'alçada amb tija angulosa, a vegades de color vermellós. Les fulles estan molt dividides, semblant a les del julivert, de color verd clar grisenc o blavós. Les flors formen espigues; són de color blanc rosat amb l'extrem superior de color vi fosc, quasi negre. Té un sabor molt amarg.

**Aplicacions:** És antiescorbútica, diürètica i principalment depurativa. També és bona per als malalts d'icterícia o fel sobreexigit.

**Curiositats:** El nom de la planta, fum de terra, s'atribueix a diferents motius: Si s'instil·la una gota de suc a l'ull provoca llàgrimes com ho fa el fum als ulls; un altre origen és l'efecte visual quan en un camp abunden aquestes plantes, des de la distància sembla un tènue fumissol arran de terra. En el llenguatge de les flors significa temor.

## BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, ANTONI M<sup>a</sup>. i MOLL, FRANCESC DE BORJA: *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca 1975.
- AMADES, JOAN: *Costumari català. El curs de l'any*. Ed. Enciclopèdia Catalana; Barcelona 2001; 3<sup>a</sup> edició.
- BONNIER, GASTON: *Flore complete portative de la France, de la Suisse et de la Belgique*. Librairie Générale de l'Enseignement; Paris 1975
- CALLEJO CABO, JESÚS: *La historia oculta del mundo vegetal*. Ed. Aguilar; Madrid 1996.
- CALLEJO CABO, JESÚS: *El alma de las flores. Leyendas, mitos y misterios*. Ed. Corona Borealis; Madrid 2006.
- DDAA: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Edicions 62; Barcelona 1970
- FONT I QUER, P.: *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado*. Ed. Labor 10<sup>a</sup> edició; Barcelona 1987.
- GREENAWAY, KATE: *El llenguatge de les flors*. Ed Elfos Barcelona 1984
- MASCLANS, F.: *Guia per a conèixer els arbusts i les lianes*. Centre Excursionista de Catalunya; Ed. Montblanc; Barcelona 1973.
- ORIOL, JOAN A.: *Botànica màgica*. Llibres de l'índex S.A.; col. Els senyals núm. 4; Barcelona 1994.

### Fotografies

NOGUERA FIGUERAS, Maria

### Informació local

GATELL GAVALDÀ, Salvador  
VIVES MILÀ, Joan